

DOI: 10.55643/fcaptr.6.65.2025.4907.

Трина Жураковська

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна;
 e-mail: i.zhurakovska@lutsk-ntu.com.ua
 ORCID: [0000-0001-9803-5874](https://orcid.org/0000-0001-9803-5874)
 (Corresponding author)

Роман Сидоренко

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна;
 ORCID: [0000-0003-1346-6486](https://orcid.org/0000-0003-1346-6486)

Received: 07/07/2025

Accepted: 13/11/2025

Published: 31/12/2025

© Copyright
 2025 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

ПРАВОВІ ВИМОГИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ФІЗИЧНИХ ОСІБ-ПІДПРИЄМЦІВ: ДОСВІД УКРАЇНИ Й КРАЇН ЄС

АНОТАЦІЯ

Фізичні особи-підприємці займають провідне місце в економічному середовищі й України, і країн Європейського Союзу. Вони забезпечують значну частку зайнятості та надходжень до бюджету. Законодавчі норми, які регулюють облік їхньої діяльності, мають свої відмінності порівняно з компаніями, що створює специфічні виклики для підприємців. Об'єктом дослідження є система правового регулювання та практика ведення бухгалтерського обліку у фізичних осіб-підприємців в Україні та країнах Європейського Союзу. Предметом дослідження є правові вимоги, методи, механізми та практичні інструменти ведення бухгалтерського обліку фізичними особами-підприємцями, а також проблеми та перспективи їх удосконалення з урахуванням європейського досвіду. Метою роботи є розробка моделі бухгалтерського обліку для підприємців в Україні відповідно до інформаційних запитів малого бізнесу та органів контролю. Порівняльний аналіз щодо практики країн ЄС дає можливість виділити ключові напрями вдосконалення українського законодавства. Зокрема щодо стандартизації фінансової звітності, цифровізації облікових процесів і запровадження європейських підходів до аудиту та контролю за діяльністю підприємців. У ЄС практика ведення бухгалтерського обліку фізичних осіб-підприємців тісно пов'язана з вимогами простоти, податкової прозорості, захисту прав споживачів і забезпечення рівних конкурентних умов на ринку.

Результати дослідження показали, що доцільно оновити спрощений облік для підприємців в Україні шляхом розробки єдиних форм книг для всіх підприємців, тільки змінювати обов'язковість ведення окремих книг (наприклад, на спрощеній системі недоцільно вести книгу амортизації основних засобів) і затвердити вичерпний перелік документів, які підтверджують записи в книгах і які повинен мати підприємець.

Практичне значення статті полягає в тому, що запропоновані підходи до вдосконалення обліку можуть бути використані й підприємцями, й органами державної влади при розробці нормативно-правових актів. Дослідження підкреслює необхідність забезпечення балансу між державним контролем і свободою підприємницької діяльності, що є ключовим чинником сталого розвитку малого бізнесу.

Ключові слова: фізичні особи-підприємці, бухгалтерський облік, правове регулювання, податковий облік, облікова політика, міжнародний досвід, спрощена система оподаткування, звітність підприємців

JEL Класифікація: K34, M41

ВСТУП

Чи повинні підприємці вести бухгалтерський облік? У своєму дослідженні ми намагаємось дати відповідь на це питання з позиції вимог нормативно-правових документів і запитів практики. Від часів Луки Пачолі облік зазнав чимало трансформацій. Але він продовжує існувати як єдине джерело інформації для управління та контролю. Логічними вимогами обліку підприємців – представників малого бізнесу – є простота, зрозумілість, мінімальні витрати часу та кошів на його ведення. Але

яка склалася практика? Чи зрозумілі вимоги, зручні сервіси для обліку? Актуальність дослідження підтверджує позитивна динаміка кількості підприємців в Україні. Малий бізнес виявився найбільш гнучким у форс-мажорних обставинах, показуючи приріст за кількістю зайнятих осіб, обсягами діяльності. Діючі програми грантової підтримки, мораторії перевірок посприяли активізації підприємництва. «В Україні відкривається більше нових ФОПів, аніж закривається. На початок осені в країні офіційно працюють 2 052 326 ФОПи. Попри війну, кількість малих і середніх бізнесів зростає та навіть б'є довоєнні рекорди» (Tarasovsky, 2023). Створення умов для розвитку такого бізнесу сприятиме покращенню економічної ситуації в країні. Бухгалтерський облік діяльності є своєрідним діалогом між бізнесом і органами контролю, оскільки має задовольняти потреби обох. Але відсутність чітких вимог до нього зі сторони податкових органів може створювати умови для зловживань. Ми проаналізували погляди двох сторін: бізнесу (шляхом опитування) та держави (шляхом аналізу нормативно-правових актів) на бухгалтерський облік у підприємців, що дозволило виділити основні напрями реформування вимог до системи обліку в підприємців в Україні. Зважаючи, що малий бізнес є найбільш гнучким в умовах війни, саме його розвиток забезпечить функціонування економіки в післявоєнний час.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Kornecki L. (2006), досліджуючи стан діяльності малого й середнього бізнесу в Польщі та його вплив на загальнонаціональну економіку, відзначає, що половина ВВП й більш ніж половина всіх робочих місць припадає саме на цей сектор. Зростання підприємництва в Польщі є важливим чинником економічного розвитку, стимулювання виробництва, створення нових робочих місць і збільшення обсягів зовнішньої торгівлі в польській економіці.

Зміни та шляхи розвитку в малому бізнесі Італії досліджували Michael J. Piore & Charles F. Sabel (1981). Вони дійшли висновку, що ефективна система функціонування приватного підприємництва ґрунтується на постійному вдосконаленні всіх складових державного регулювання. Ризики функціонування на національних і світових ринках зумовлюють потребу проводити постійну оптимізацію умов для підвищення ефективності діяльності підприємців.

Для приватних підприємців обліковий процес має бути простий, зрозумілий і забирати мало часу. Звичайно, ефективність діяльності підприємця прямо не залежить від того, наскільки він розуміється на бухгалтерському обліку, але вміння аналізувати його діяльність і здійснювати оподаткування отриманих ним результатів зменшує ризики. Підприємець має бути фінансово грамотним, а створена державою система обліку й оподаткування зрозумілою та простою. M. Trombetta (2023), досліджуючи в Італії, Іспанії та Великобританії, наскільки фінансова грамотність підприємців впливає на прибутковість їхньої діяльності, робить висновок, що вища фінансова грамотність пов'язана з кращою ефективністю бізнесу. Аналогічні висновки роблять і Y. Alperovych, R. Calcagno & M. Lentz (2023), провівши такі ж дослідження в Нідерландах: фінансові знання підприємців є важливим фактором успіху їхнього бізнесу.

Аналізуючи існуючу систему спрощеного оподаткування в Румунії, G. Ialomiteanu (2010) звертає увагу на те, що виконання фіскальних зобов'язань передбачає величезні витрати на адміністрування податків. Дослідження аналізує витрати підприємців на ведення обліку, що потребує затрат коштів. У свою чергу це зменшує розмір обігових коштів, що матиме значний негативний вплив на результати їхньої господарської діяльності. Ідеальна фіскальна система повинна забезпечувати дотримання й принципу фіскальної справедливості, і принципу мінімальних витрат одночасно. Спрощена система оподаткування має бути побудована так, щоб оптимізувати поєднання застосування обох зазначених принципів.

Про важливість скорочення витрат на дотримання законодавства та адміністративних витрат на оподаткування бізнесу малими й середніми підприємствами в Португалії пише G. Dâmaso (2015). Спрощений режим оподаткування охоплює податок на доходи громадян, який спрямований на малий бізнес, де витрати на дотримання законодавства мають значну вагу, оскільки вони є регресивними, а фіскальний контроль є складнішим. Існуюча загальна система оподаткування є занадто дорогою для застосування в малому бізнесі. Також контроль її застосування в таких суб'єктів господарювання призводить до значних витрат і в податкових органів. Тому малі підприємства вимагають упровадження окремого спеціального режиму оподаткування, заснованого на принципах справедливості, простоти й ефективності.

На значних витратах малого бізнесу щодо дотримання податкового законодавства в Південній Африці звертають увагу у своїй праці S. Smulders, M. Stiglingh, R. Franzsen & L. Fetcher (2012). Провівши електронне опитування представників малого бізнесу цієї країни, вони виявили, що податкові пільги представники таких суб'єктів господарювання сприймали радше як складні, ніж як корисні. Витрати на дотримання податкового законодавства, а також основні бухгалтерські витрати є регресивними залежно від розміру бізнесу, причому тягар дотримання податкового законодавства є більшим для меншого бізнесу.

Питання проблем, із якими стикаються підприємці при веденні обліку в Сербії, досліджували N. Stašević & S. Stevanović (2019). Вони зазначили, що творчий облік у застосуванні підприємців є можливістю навмисно використати певні знання бухгалтерського обліку задля збільшення результатів свого бізнесу. Це може бути і завищення результатів діяльності задля отримання нижчих відсоткових ставок при кредитуванні, і зниження своїх бізнес-результатів – задля мінімізації податкових зобов'язань.

M. Lougui & K. Nyström (2014), аналізуючи питання, з якими шведські підприємці звертались на державну лінію допомоги, виявили, що основними темами таких звернень були питання про податки, дозволи та законодавство. Тобто питання про облік не були одними з найбільш актуальних. Це свідчить про те, що існуюча система бухгалтерського обліку для місцевих підприємців є зрозумілою та нескладною.

Розглядаючи практику організації облікового процесу в українських підприємців на різних системах оподаткування, Zhurakovska I.V., Sydorenko R.V., Shmatkovska T.O. & Brodska I.I. (2020) зазначили, що поточна ситуація свідчить про значне перевантаження господарської діяльності документальним оформленням, у зв'язку з чим підприємці змушені витрачати значний час на це або витрачати кошти на оплату послуг кваліфікованих бухгалтерів. Існуюча система обліку та оподаткування в Україні потребує невідкладних дій щодо її оптимізації та спрощення.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є розробка моделі бухгалтерського обліку для підприємців в Україні відповідно до інформаційних запитів малого бізнесу та органів контролю.

Для досягнення мети виконано такі завдання:

- проведено аналіз основних проблем з обліку та оподаткування діяльності, що постають перед фізичними особами-підприємцями в Україні;
- розглянуто порядок організації облікового процесу господарської діяльності підприємців у Польщі та Італії;
- розроблені пропозиції щодо оптимізації процесу бухгалтерського обліку у фізичних осіб-підприємців шляхом спрощення документального обліку господарської діяльності таких суб'єктів господарювання, розвитку цифровізації сервісів обліку.

МЕТОДИ

У процесі дослідження автори застосовували такі методи як: анкетування, статистичний, математичний та абстрактно-логічний. Інформаційну основу склали дані, отримані авторами при проведенні анкетування фізичних осіб-підприємців в Україні та Державної служби статистики України за 2018-2023 роки.

Зважаючи, що основною метою дослідження є розробка шляхів оптимізації обліку для підприємців в Україні, проведено опитування 100 осіб-підприємців України. Відбір досліджуваної групи проводили за видами діяльності й кількістю найманих працівників з урахуванням структури підприємців за видами діяльності (КВЕД) в Україні. Структуру підприємців за видами діяльності визначено за даними Державної служби статистики України станом на 2023 рік (State Statistics Service of Ukraine). Таке групування дозволило охопити всі сектори економіки й урахувати інтереси малого бізнесу. Опитування проведено протягом червня-вересня 2024 року за допомогою анкети шляхом розсилки на електронні адреси, а також безпосереднього спілкування з підприємцями під час зустрічей. Було зібрано більше 120 анкет, у дослідженні використано 100 з них. В анкеті пропонували 11 питань, із них 10 передбачали короткі відповіді: 1) вид діяльності; 2) кількість найманих осіб; 3) хто веде облік діяльності; 4) чи зрозумілі вимоги до обліку; 5) чи надають контролюючі органи (ДПС) інформаційну підтримку; 6) чи задовольняє якість інформаційної підтримки податкової; 7) чи використовуються програми автоматизації обліку; 8) чи проходили податкові перевірки, готували відповіді на запити; 9) чи використовується ресурс ДПС «електронний кабінет платника податків»; 10) чи використовується Книга обліку доходів і витрат, яка доступна в електронному кабінеті платника податків. Анкета містила також відкрите питання щодо того, яке їхнє (підприємців) бачення щодо підготовки інформації про діяльність для органів контролю. Результати анкети було згруповано й використано для виділення ключових напрямів реформування обліку та розробки його моделі для підприємців.

Для дослідження пошуку шляхів виправлення виявлених недоліків проаналізовано досвід Польщі та Італії. Обидві країни є членами ЄС із найбільшими частками малого бізнесу в економіці за певні історичні періоди, що сприяло їхньому економічному зростанню.

За даними інтернет-ресурсів фіскальних органів України, Польщі та Італії було систематизовано вимоги законодавства до обліку, формування декларацій, обчислення податків. Використано методи систематизації та узагальнення з метою виділення ключових особливостей регулювання обліку діяльності підприємців, що дозволило виділити пріоритети в цьому напрямі для України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Опитування бізнесу щодо задоволення послугами ДПС, інформаційною підтримкою проводять щорічно. Останні результати оприлюднено на сайті ДПС України за 2023 рік, коли діяв мораторій на перевірки (Results of the annual survey ..., 2023). У наведеному опитуванні взяло участь 2977 діючих ФОП і 2674 недіючих. Оприлюднено загальні результати щодо використання електронних сервісів, які позитивно оцінили такий напрям, як удосконалення електронних сервісів ДПС. Проте в цьому опитуванні не було приділено уваги тому, чи зрозумілими є вимоги до обліку господарської діяльності ФОП. Ми провели власне опитування 100 підприємців, до якого було включене також питання задоволення інформаційною підтримкою ДПС. Структуру опитаних підприємців за видами економічної діяльності наведено в Табл. 1.

Таблиця 1. Структура опитаних підприємців України щодо основних видів їхньої діяльності.

Секція	Назва	Структура підприємців за видами діяльності в Україні 2023 року за даними ДПС	Кількість опитаних у межах дослідження за кількістю найманих працівників		
			1-5	5-10	Більше 10
A	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	1,39	1	-	-
B	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,00	-	-	-
C	Переробна промисловість	4,35	-	-	3
D	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,01	-	-	-
E	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,13	1	-	-
F	Будівництво	1,57	1	-	-
G	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	40,38	12	9	18
H	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	5,10	-	1	4
I	Тимчасове розміщування й організація харчування	3,60	3	-	-
J	Інформація та телекомунікації	19,32	19	-	-
K	Фінансова та страхова діяльність	0,41	1	-	-
L	Операції з нерухомим майном	3,58	3	-	-
M	Професійна, наукова та технічна діяльність	8,00	8	-	-
N	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2,23	2	-	-
O	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1,06	1	-	-
P	Освіта	1,78	1	-	-
Q	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,82	1	-	-
R	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6,27	6	-	-
S	Надання інших видів послуг	1,39	1	-	-
T	Діяльність домашніх господарств	0,00	-	-	-
U	Діяльність екстериторіальних організацій і органів	4,35	4	-	-
Разом			65	10	25

В Україні кількість суб'єктів господарювання, які повинні вести облік своєї діяльності, зростає щороку, незважаючи на воєнний стан. Щороку спостерігається приріст кількості підприємців (Табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка зареєстрованих підприємців України. (Джерело: State Statistics Service of Ukraine)

Рік	Кількість підприємців, тис. од.	Сума сплаченого єдиного податку, млн грн	Приріст кількості підприємців, %
2019	1885,9	35270,20	-
2020	1901,2	38031,00	0,81
2021	1974,4	46282,40	3,85
2022	1975,7	Інформація відсутня	0,07
2023	2008,2	Інформація відсутня	1,64

Поряд зі зростанням кількості ФОП в Україні спостерігалось значне збільшення кількості позапланових податкових перевірок, темпи яких знизались із початком війни 2022 року. Наші дослідження (Zhurakovska I.V., Sydorenko R.V., Shmatkovska T.O. & Brodska I.I., 2020) показують, що втручання органів контролю розглядають як перешкоди для ведення бізнесу, а показник приросту кількості перевірок є підтвердженням цього (Табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка податкових перевірок підприємців в Україні. (Джерело: State Tax Service of Ukraine)

Рік	Кількість податкових перевірок підприємців, шт.			Приріст кількості податкових перевірок, %
	планові	позапланові	всього	
2018	1695	7733	9428	-
2019	1325	7141	8466	-10,2
2020	300	13786	14086	66,4
2021	Не планувалось	30706	30706	118,0
2022	Не планувалось	6038	6038	-80,3
2023	75	6941	7016	16,2

2023 року темпи зростання кількості перевірок випереджають темпи зростання кількості підприємців. Тому в Україні існує нагальна потреба проведення та оприлюднення незалежного оцінювання роботи ДПС, оскільки результати нашого опитування відрізняються від оприлюднених ДПС. Ми використали анкетування 100 підприємців, із яких податкову перевірку проходили 2 одиниці, а готували відповіді на запити органів контролю – 28. Можна стверджувати, що відповіді тієї групи опитаних, що готували інформацію для органів контролю, і тих, що не робили цього, значно відрізняються.

Результати ми узагальнили та виділили 2 групи дослідження:

- типова група підприємців, яка характеризує більшість із них;
- група підприємців, які підлягали перевірці органами контролю шляхом безпосередньої перевірки або надання інформації за запитом.

Характеристику відповідей першої та другої груп опитаних наведено в Таблиці 4.

Таблиця 4. Групи дослідження ФОП, отримані в результаті анкетування.

№	Питання анкети	Група 1	Група 2
1	Кількість опитаних, од.	100	28
2	Кількість найнятих працівників	від 1 до 5	більш, ніж 10
3	Хто веде облік діяльності	27% найнята особа	78% найнята особа
4	Чи зрозумілі вимоги до обліку	85% так, 15% ні	22% так, 78% ні
5	Чи надають контролюючі органи (ДПС) інформаційну підтримку	80% так	73% так
6	Чи задовольняє якість інформаційної підтримки податкової	18% так	3% так
7	Чи використовуються програми автоматизації обліку	64% так	100% так
8	Чи проходили податкові перевірки, готували відповіді на запити	28% так	100% так
9	Чи використовується ресурс ДПС «електронний кабінет платника податків»	97% так	100% так
10	Чи використовується Книга обліку доходів і витрат, яка доступна в електронному кабінеті платника податків	100% ні	100% ні

Типова характеристика ФОП в Україні має такий вигляд: облік для складання декларації веде здебільшого сам підприємець; використовує для автоматизації обліку певні програмні рішення; консультаціями в податковій не користується, побоюючись штрафів; готуючи відповіді на запити органів контролю, стикався з тим, що не складав цих документів у діяльності. Прикладом можуть бути запити надати документи, що підтверджують транспортування товарів від постачальника або покупцеві, оплату послуг перевізників; договори з постачальниками й покупцями, акти списання товарно-матеріальних цінностей та ін., про обов'язкову наявність яких підприємці не були обізнані. В українській практиці для підприємців є поняття «документально підтверджені витрати», але при цьому не визначено, які це мають бути документи. Тому більшість підприємців потребують чіткості у вимогах до обліку.

Порядок обліку та оподаткування для підприємців в Україні визначено Податковим кодексом України. Законодавством передбачена можливість застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. Цей особливий механізм може бути обрано окремими групами підприємців, які не здійснюють торгівлі підкацизними товарами та річний оборот яких – до 177 тис. євро (установлюється в гривнях) (Tax Code of Ukraine, 2010). Спрощення у вигляді єдиного податку передбачає також можливість використання спрощеного обліку у вигляді книги обліку доходів і витрат. При цьому не враховано можливість для підприємців на загальній системі вести облік за допомогою Книги, що теж є елементом спрощення порівняно з обліком юридичних осіб.

Можна стверджувати, що весь малий бізнес потребує спрощеного підходу до ведення обліку. Проте на законодавчому рівні чітко не визначено, у чому полягає спрощення обліку, і сам термін «спрощений облік» законодавчо не визначений. У Таблиці 5 ми систематизували вимоги до обліку та оподаткування підприємців в Україні за основними групами відповідно до використовуваних у їхній діяльності нормативно-правових актів і практичної реалізації цих вимог. Першочерговою умовою організації обліку в підприємця є обов'язковість сплати тих чи інших податків, а саме: податок із доходів, єдиний податок, ПДВ.

Таблиця 5. Вимоги ПКУ до спрощеного обліку ФОП. (Джерело: побудовано авторами на основі положень Податкового кодексу України)

Види підприємців за системами оподаткування та групами податків	Вимоги до оподаткування	Вимоги до обліку	Практична реалізація вимог
Підприємці на загальній системі оподаткування	Сплачують податок із доходів за ставкою 18%, військовий збір 5%, єдиний соціальний внесок 22%. Можуть сплачувати ПДВ. Об'єктом оподаткування є чистий дохід – різниця між доходами та витратами підприємця. Об'єкт оподаткування формується за даними Книги обліку	Зобов'язані відображати доходи й витрати у спеціальній книзі, вести облік амортизації, мати документальне підтвердження всіх записів у книзі	Книгу формують для запитів органів контролю. У низці випадків її неможливо заповнити достовірно, оскільки передбачено, що здійснюється запис тільки оплачених рахунків, а якщо частково – рекомендації відсутні
Підприємці на спрощеній системі оподаткування, які не є платниками ПДВ	Сплачують єдиний податок до 20% мінімальної заробітної плати або 5% від обороту залежно від обраної групи та обсягу діяльності, військовий збір 800 грн або 1%, єдиний соціальний внесок у сумі 22% від мінімальної заробітної плати	Зобов'язані формувати книгу обліку доходів, до якої щомісячно записувати обсяг отриманих коштів. Форма книги не визначена	Організують облік самостійно залежно від виду діяльності. Органи контролю вимагають наявність підтверджувальних документів, які не передбачено систематизувати в книзі
Підприємці на спрощеній системі оподаткування, які є платниками ПДВ	Сплачують єдиний податок 3% від обороту, військовий збір 1%, єдиний соціальний внесок у сумі 22% від мінімальної заробітної плати, ПДВ	Зобов'язані формувати книгу обліку доходів і витрат за типовою формою, до якої записувати доходи та витрати	Книга містить перелік усіх операцій, і в багатьох випадках за день може бути безліч записів, що робить її незручною
Підприємці, які займаються сільським господарством і сплачують фіксований податок	Сплачують єдиний податок у фіксованій сумі залежно від площі землі та її вартості	Зобов'язані забезпечити відокремлений облік доходів і витрат від сільськогосподарської діяльності та інших доходів і витрат	Практично не ведуть обліку, оскільки не спроможні забезпечити повноцінну бухгалтерію

Законодавством України передбачено, що вимоги до обліку ФОП, крім ПКУ, визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику. Таких нормативних актів є декілька, що зумовлює появу багатьох питань до організації облікової системи ФОП. Їх застосування не робить облік «спрощеним», що декларує законодавство.

При організації обліку в Україні підприємець має передбачити:

- обов'язковий облік товарних запасів. Ця вимога висувається до певних категорій товарів, таких як алкоголь, побутові та медичні прилади, лікарські засоби та ін. Перелік таких товарів визначено Законом України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 6 липня 1995 року № 265/95-ВР (Law of Ukraine "On the use ..., 1995);
- інвентаризацію товарів, наявність документів про отримання товарів, їх переміщення та походження. Органам контролю надане право вимагати такі документи в торгових точках і при перевірці. Детальний перелік товарів, щодо яких ця вимога є обов'язковою, визначено Порядком ведення обліку товарних запасів для ФОП, у тому числі платників єдиного податку, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 03.09.2021 № 496 (Order of the Ministry of Finance ..., 2021). Важливо відзначити, що нормативно-правовий акт не встановлює виключного переліку документів. На практиці це призводить до того, що вимагаються документи на тому ж рівні, що мають бути в підприємств і компаній. Якщо товари підлягають гарантійному ремонту, додатково вимагають цілий пакет документів для відображення операцій із такими товарами;
- наявність первинних документів, що підтверджують виникнення доходів і витрат, дані з яких переносяться до Книги обліку доходів і витрат, затверджена наказом Міністерства доходів і зборів України від 16.09.2013 № 481 (Order of the Ministry of Revenues ..., 2013). Вимагаються щоденні записи до книги для підприємців, які є платниками ПДВ. Проте теж не визначено переліку документів, які можуть бути підставою для запису до книги. Це надзвичайно ускладнює облік для підприємців, які зобов'язані дотримуватися правил обліку для підприємств, щоб відповідати на всі можливі запити;
- ведення окремого обліку готівкових і безготівкових коштів, безоплатно отриманих товарів, понесених витрат. У Порядку ведення типової форми, затвердженому наказом Мінфіну від 30.11.2022 № 405 (Order of the Ministry of Finance ..., 2022), передбачено обов'язковість щоденних записів про рух коштів за формами розрахунку, витрат підприємця.

Наведені вимоги не відповідають «спрощеному» підходові, оскільки в деяких випадках простіше вести бухгалтерський облік за допомогою типових програмних рішень, аніж розробляти власні для забезпечення вищенаведених запитів.

Зважаючи на виділені недоліки обліку в підприємств в Україні, практика оподаткування в Україні подібна до тієї, що наявна в Польщі (Таблиця 6), лише з тією відмінністю, що немає додаткових вимог до первинних документів. Для підприємців у досліджуваних країнах використовують підхід «спрощеного» обліку, тобто такого, що передбачає мінімальні затрати часу та ресурсів.

Таблиця 6. Вимоги до спрощеного обліку й оподаткування підприємців у Польщі. (Джерело: побудовано авторами на основі інформації інформаційного сервісу для підприємців Польщі <https://biznes.gov.pl>)

Суб'єкти господарювання	Вимоги до обліку та оподаткування
Незарєєстровані підприємцями фізичні особи, у яких дохід за будь-який місяць не перевищує 75% від мінімальної заробітної плати; фізичні особи-підприємці, що не вели бізнесу протягом 60 попередніх місяців	Не реєструються підприємцями, не платять внесків соціального забезпечення, не платять податків протягом року, ведуть спрощений облік продажів, подають по завершенню року податкову декларацію, у якій зазначають суму річного доходу та за результатами якої сплачують річний податок
Оподаткування підприємців на загальних підставах	12% від різниці між отриманим доходом і витратами на отримання цього доходу. Можна скористатися різними видами пільг. Якщо дохід за рік перевищує 120 000 злотих, ставка податку підвищується до 32% на суму перевищення. Обов'язковим є ведення обліку: книги бухгалтерського обліку або податкової книги доходів і витрат
Фіксований податок для підприємців	Умови як і на загальних підставах, але незалежно від суми отриманого доходу ставка становить 19% від різниці між отриманим доходом і витратами на отримання цього доходу. Ведуть податкову книгу доходів і витрат. Додатково сплачують внески на соціальне забезпечення в розмірі 4,9% від прибутку підприємця
Паушальний податок для підприємців	Оподаткування доходу, що не зменшується на понесені витрати. Залежно від виду діяльності застосовуються ставки податку від 2% до 17%. Ведуть спрощений облік доходів, у якому не відображають витрат. Кожна дія підприємця має бути документально підтверджена: докази придбання, список основних засобів тощо

В Італії підприємці залежно від обраної системи оподаткування ведуть різні книги обліку доходів і витрат. Найпоширеніші книги обліку включають перелічене нижче.

1. *Реєстр доходів (Registro dei Ricavi)*. У цій книзі фіксують усі доходи, отримані підприємцем від його діяльності. Це може бути виручка від продажів, наданих послуг або інших видів доходів.
2. *Реєстр витрат (Registro delle Spese)*. Цю книгу використовують для обліку всіх витрат, пов'язаних із підприємницькою діяльністю. Сюди включають витрати на матеріали, оренду, заробітну плату, послуги третіх осіб та інші операційні витрати.
3. *Реєстр ПДВ (Registro IVA)*. Якщо підприємець є платником податку на додану вартість (ПДВ), він веде облік усіх операцій, пов'язаних із ПДВ, включно з вхідним і вихідним ПДВ.
4. *Головна книга (Libro Giornale)*. У цій книзі відображають усі фінансові операції підприємства в хронологічному порядку, включно з доходами й витратами.
5. *Реєстр покупок (Registro degli Acquisti)*. Це спеціальна книга для реєстрації покупок, які підприємець здійснює для своєї діяльності. Її часто використовують разом із реєстром ПДВ.
6. *Реєстр амортизовуваних активів (Registro dei Beni Ammortizzabili)*. Цей реєстр ведуть для обліку активів, які підлягають амортизації; він дозволяє відображати амортизаційні витрати.

Залежно від обраної системи оподаткування, наприклад, для малих підприємств або фрилансерів, може бути передбачене спрощене ведення облікових записів, але основні книги доходів і витрат залишаються обов'язковими для податкової звітності.

Слід відзначити, що на оптимізацію діяльності представників малого бізнесу в Україні значний вплив мають сучасні сервіси й технології. Використання онлайн-банкінгу, сервісу державних онлайн-послуг «Дія», електронного документообігу, програм автоматичного формування та подання звітності до органів контролю значно скоротить витрати на адміністрування своєї діяльності та зменшить кількість помилок при звітуванні.

Пропонована модель спрощеного обліку для підприємців має такий вигляд: Рис. 1. Модель передбачає не лише ведення обмеженого набору відомостей, а й чітке обмеження переліку обов'язкових документів. Тобто необхідно, і це підтверджують опитувані, визначити перелік документів, які ДПС має право вимагати в підприємців.

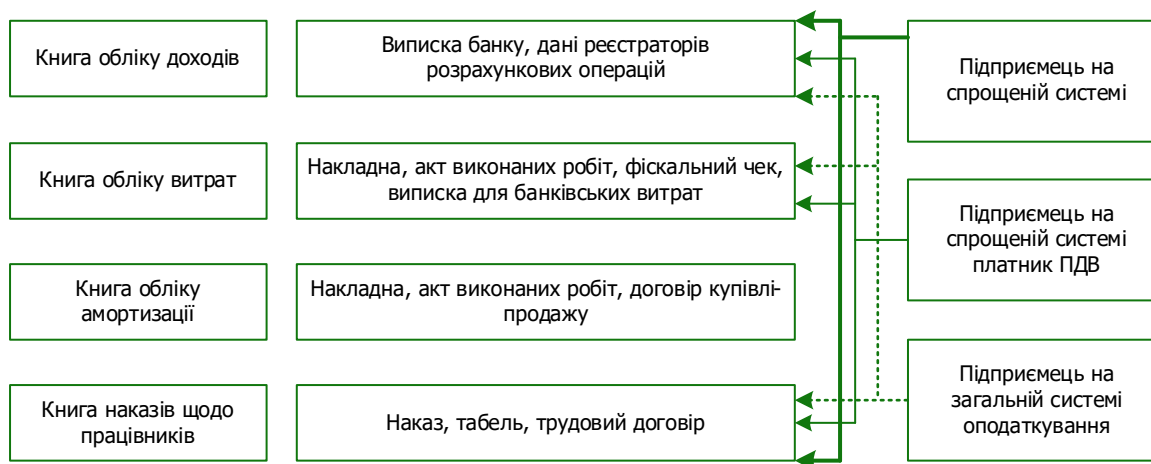

Рис.1. Модель спрощеного обліку для підприємців.

Чинна система бухгалтерського обліку у фізичних осіб-підприємців є доволі складною та об'ємною. ФОП без спеціальної бухгалтерської освіти не зможе безпомилково забезпечувати облік своєї діяльності. Для розв'язання цієї проблеми необхідно найняти відповідного фахівця чи фірму, що надає послуги з ведення обліку господарської діяльності. Усе частіше на практиці в таких ситуаціях застосовують взаємовідносини на умовах аутсорсингу. При цьому не всі підприємці мають достатньо ресурсів для оплати якісних послуг, особливо на старті. Але найбільше підприємці наголошують на тому, що більшості інформації, яку від них вимагають, вони не потребують на практиці й формують її спеціально на вимогу ДПС.

ДИСКУСІЯ

Отримані результати свідчать про відсутність системного підходу в розв'язанні питання обов'язкового обліку в підприємств. У вітчизняній науковій літературі традиційно наголос роблять переважно на податкових аспектах діяльності ФОП, а бухгалтерські вимоги розглядають як другорядні. Проте проведене дослідження виявило, що саме рівень деталізації та стандартизації облікових процедур у країнах ЄС відіграє вирішальну роль у забезпеченні прозорості бізнес-середовища та підвищенні довіри до підприємницької діяльності. У цьому контексті постає полемічне питання: чи повинні підприємці вести бухгалтерський облік, зберігаючи спрощені процедури як інструмент стимулювання малого бізнесу?

На відміну від попередніх досліджень, які здебільшого обмежувалися аналізом податкових режимів ФОП, їхньої ролі в розвитку економіки країни, ця стаття наголошує на більш вузькій, але конкретній проблемі — поєднання правових вимог і практичних аспектів ведення бухгалтерського обліку підприємницької діяльності. Новизна полягає в розробці системи реєстрів, що дозволять визначити оптимальний баланс між інтересами органів контролю та забезпеченням інформаційних потреб підприємців. Внеском у науку є формулювання моделі спрощеного обліку, що може бути використана для розробки правил обліку для ФОП в Україні: вона з одного боку враховує міжнародний досвід, а з другого — зберігає адаптивність до національних економічних реалій.

Отже, проведене дослідження не лише поглиблює наукову дискусію про роль бухгалтерського обліку в діяльності фізичних осіб-підприємців, а й створює основу для практичних рекомендацій у царині вдосконалення законодавства та регуляторної політики.

ВИСНОВКИ

У цілому можемо стверджувати, що методи спрощеного обліку в Україні подібні до таких у Польщі та Італії, тому в цьому напрямі доцільно далі проводити вдосконалення, забезпечуючи рівні умови для всіх учасників. А саме: система має бути максимально чітко прописана в законодавстві й водночас універсальна.

Спрощення документального обліку для фізичних осіб-підприємців дозволить значно зменшити витрати часу та коштів таких суб'єктів господарювання на обліковий процес. Це в свою чергу підвищить ефективність їхньої діяльності, що призведе до зростання основних показників національної економіки: ВВП, обсяг виготовлених товарів (робіт, послуг), сума податкових надходжень до бюджетів і фондів різних рівнів, кількість робочих місць, середня заробітна плата найманого працівника тощо.

Нормативно-правові акти до обліку ФОП висувають такі вимоги: запис за підсумками дня доходів і витрат у спеціальному реєстрі; наявність підтверджуючих документів. Проте цей облік не має вигляду спрощеного за умов наявності неузгодженості між різними нормативно-правовими актами, відсутності єдиного переліку підтверджувальних документів. Опитування показали використання підприємцями в Україні певних програмних рішень, що вказує на доцільність урахування найтипівіших із них при впровадженні оновленого спрощеного обліку.

Ми вважаємо за доцільне оновити спрощений облік для підприємців в Україні так:

- розробити єдині форми книг для всіх підприємців, тільки змінювати обов'язковість ведення окремих із них. Наприклад, на спрощеній системі недоцільно вести книгу амортизації основних засобів;
- затвердити вичерпний перелік документів, які підтверджують записи в книгах і які повинен мати підприємець.

Результати опитування показали, що більшість підприємців веде власний управлінський облік, їм зрозумілі вимоги й порядок складання податкової звітності. Але в разі надходження запитів від органів контролю не зрозумілими є вимоги до обов'язкового ведення обліку діяльності й надання відповідей на запити з такого обліку. Формування мінімального переліку облікових документів стане одним із заходів покращення адміністрування спрощеної системи оподаткування.

Результати дослідження можуть бути використані як основа для подальшої цифровізації сервісів для підприємців, як альтернатива до електронної книги обліку доходів і витрат, яку пропонує Державна податкова служба і якої не використовують на практиці.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ВНЕСОК АВТОРІВ

Внесок авторів є рівноцінним.

ФІНАНСУВАННЯ

Автори не отримували фінансування для цього рукопису.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

1. Alperovych, Y., Calcagno, R., & Lentz, M. (2023). Entrepreneurs on their financial literacy: Evidence from the Netherlands. *Venture Capital*, 1-24. <https://doi.org/10.1080/13691066.2023.2234078>
2. Dâmaso, G. (2015). The New Portuguese Simplified Tax Regime for Small Business. *Journal of Accounting and Finance*, 15(5), 76-84. https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A14%3A1626046/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Agcd%3A115780557&url=c&link_origin=scholar.google.com
3. Ialomiteanu, G. (2010). A few considerations on simplifying the fiscal and accounting systems of small and medium enterprises. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series V: Economic Sciences*, 253-256. https://webbut.unitbv.ro/index.php/Series_V/article/view/7070
4. Information service for entrepreneurs in Poland. (n.d.). <https://www.biznes.gov.pl/en>
5. Kornecki, L. (2006). The role of small business development in stimulating output and employment in the Polish economy. *Problems and Perspectives in Management*, 1, 32-39. <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/problems-and-perspectives-in-management/issue-11/the-role-of-small-business-development-in-stimulating-output-and-employment-in-the-polish-economy>
6. Law of Ukraine "On the use of registrars of settlement transactions in the sphere of trade, public catering and services". (1995). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Lougui, M., & Nyström, K. (2014). What obstacles do entrepreneurs encounter? *Journal of Entrepreneurship and Public Policy*, 3(2), 275-291. <https://doi.org/10.1108/JEPP-08-2012-0041>
8. Order of the Ministry of Finance of Ukraine on approval of the Procedure for keeping records of inventories for individual entrepreneurs, including single tax payers (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1411-21#Text>
9. Order of the Ministry of Finance of Ukraine on approval of the standard form for accounting of income and expenses by individuals - entrepreneurs - payers of the single tax of the third group, who are payers of value added tax, and the Procedure for its maintenance. (2022). <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkove-zakonodavstvo/nakazi/77906.html>
10. Order of the Ministry of Revenues and Duties of Ukraine on Approval of the Form of the Income and Expense Accounting Book, which is kept by individual entrepreneurs, except for persons who have chosen the simplified taxation system, and individuals who carry out independent professional activities, and the Procedure for its Maintenance. (2013). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z1686-13#Text>
11. Piore, M.J., & Sabel, C.F. (1981). Italian small business development lessons for us industrial policy. Massachusetts Institute of Technology, 72 p. https://www.researchgate.net/publication/5176673_Italian_Small_Business_Development_Lessons_for_U_S_Industrial_Policy
12. Results of the annual survey assessing business satisfaction with the level of service provided by tax authorities – 2023. (2023). <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/print-745898.html>
13. Smulders, S., Stiglingh, M., Franzsen, R., & Fetcher, L. (2012). Tax compliance costs for the small business sector in South Africa - establishing a baseline. *eJournal of Tax Research*, 10(2), 184-226. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ejotaxrs10&div=17&id=&page=>
14. Stašević, N., & Stavanović, S. (2019). Creative Accounting in Income Statement: The Case of Entrepreneurs in Serbia. *JWEE*, 3-4, 17-32. <https://doi.org/10.28934/JWEE19.34.PP17-32>
15. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html
16. State Tax Service of Ukraine. (n.d.). <https://tax.gov.ua/>
17. Tarasovskiy, Yu. (2023, September 04). Kilkist FOPIv v Ukraini perevshchyla 2 mln. Pryrist malykh i serednikh

- biznesiv b'ie dovoienni rekordy. *Forber*.
<https://forbes.ua/news/kilkist-fopiv-v-ukraini-perevishchila-2-mln-pririst-malikh-ta-serednikh-biznesiv-be-dovoenni-rekordi-04092023-15783>
18. Tax Code of Ukraine. (2010).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
 19. The procedure for keeping records of inventories for individual entrepreneurs, including single tax payers. (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1411-21#Text>
 20. Trombetta, M. (2023). Accounting and finance literacy and entrepreneurship: An exploratory study. *Journal of Accounting and Public Policy*, 42(2), 107078.
<https://doi.org/10.1016/j.jaccpubpol.2023.107078>
 21. Zhurakovska, I.V., Sydorenko, R.V., Shmatkovska, T.O., & Brodska, I.I. (2020). Factors of influence on employment in small and medium-sized business in Ukraine. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 1(32), 109-119. <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v1i32.200379>

Iryna Zhurakovska, Roman Sydorenko

LEGAL REQUIREMENTS AND PRACTICAL ASPECTS OF ACCOUNTING FOR INDIVIDUAL ENTREPRENEURS: THE EXPERIENCE OF UKRAINE AND EU COUNTRIES

Individual entrepreneurs occupy a leading position in both the economic environment of Ukraine and the European Union countries. They provide a significant share of employment and budget revenues. The legislative norms that regulate their accounting activities have their own differences from the accounting regulations of legal entities, which creates specific challenges for entrepreneurs. The object of the study is the system of legal regulation and practical organization of accounting for individual entrepreneurs in Ukraine and the European Union countries. The subject of the study is the legal requirements, methods, mechanisms, and practical tools for accounting by individual entrepreneurs, as well as the problems and prospects for their improvement, taking into account European experience. The purpose of the work is to develop an accounting model for entrepreneurs in Ukraine in accordance with the information requests of small businesses and regulatory authorities. A comparative analysis with the practice of EU countries makes it possible to identify key areas for improving Ukrainian legislation. In particular, the standardization of financial reporting, the digitalization of accounting processes, and the introduction of European approaches to auditing and control over the activities of entrepreneurs. In the EU, the practice of accounting by individual entrepreneurs is closely related to the requirements of simplicity, tax transparency, consumer protection, and ensuring equal competitive conditions in the market.

The results of the study showed that it is advisable to update simplified accounting for entrepreneurs in Ukraine by developing uniform forms of books for all entrepreneurs, only changing the obligation to keep some of them (for example, it is impractical to keep a book of depreciation of fixed assets under the simplified system) and approving an exhaustive list of documents confirming entries in the books and which an entrepreneur must have.

The practical significance of the article is that the proposed approaches to improving accounting can be used by both entrepreneurs and state authorities when developing regulatory legal acts. The study highlights the need to ensure a balance between state control and freedom of entrepreneurial activity, which is a key factor in the sustainable development of small businesses.

Keywords: individual entrepreneurs, accounting, legal regulation, tax accounting, accounting policy, international experience, simplified taxation system, reporting of entrepreneurs

JEL Classification: K34, M41